

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації **Чень Сяо «Образна поетика європейської опери як класичний феномен: музично-інтерпретативний аспект»**

на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 –
Музичне мистецтво

Актуальність теми дослідження Чень Сяо зумовлюється технологічною та смисловою природою оперної творчості, що в процесі історичного становлення придбає канонічні риси та орієнтується на певні жанрово-стильові прецеденти, також породжує низку наділених рисами синтезу прецедентних художніх текстів.

На сьогодні важливою потребою музикознавчого дослідження постає вивчення класичних чинників, складових й ознак оперної образності, зокрема ролі образного тезаурусу оперної творчості доби бароко та раннього класицизму. Звідси виникає проблема виявлення специфіки оперного синтезу та встановлення відповідних актуальних вимог до створення оперного образу. Не менш актуальним для оперної жанрової сфери є розгляд категорії класичного та доведення її значущості для озерознавства.

Також запропонований напрям дослідження дозволяє виявляти, що специфіка здійснюваного в опері видового художнього синтезу потребує особливого підходу, зумовленого роллю опери як свого роду психологічно-смислової матриці, орієнтованої на позитивний колективний досвід культурної свідомості; доводити, що в основі оперного «синтезу мистецтв» лежить синтез різних художньо-виразових систем (видовищно-театральної, сценографічної, вербально-поетичної, візуально-динамічної жестової, музично-інтонаційної), що слугують встановленню зовнішніх та внутрішніх меж, принципів, устоїв даної творчої сфери.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Достовірність одержаних результатів досягнуто дисертанткою завдяки використанню значної кількості наукових джерел (201 найменування), також обсягу залученого музично-текстового та наукового музикознавчого матеріалу. Хронологічні та національні межі дослідження зумовлені історією провідних європейських оперних шкіл та їх головними здобутками, від барокової доби до XXI століття, передбачають широкі компаративні оцінки та темпоральні узагальнення.

Матеріалом роботи виступають естетичні, мистецтвознавчі, музикознавчі праці, що присвячені питанням оперної поетики; європейська оперна творчість в її жанрово-типологічному та персоналізовано-стильовому вимірах, зокрема оперні твори К. Монтеверді, Х.-В. Глюка, В. Моцарта, М. Глінки, М. Римського-Корсакова, С. Танєєва, І. Стравинського, К. Сааріахо, деяких інших.

Цінність дисертації полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці й аналітичній перевірці концепції класичної основи образної поетики опери та ре інноваційної природи здійснюваного у даному жанрі образного синтезу.

Достовірність отриманих висновків, обґрунтованість теоретичних положень, актуальність та дієвість методичних складових зумовлені вдало обраною методологічною основою дослідження, що виступає поєднанням історичного, аксіологічного та семантичного підходів, передбачає поглиблення герменевтичного ракурсу оперознавства, зокрема запровадження й розвиток поняття реінновації як провідника епістемологічного методу, також включення соціокомунікативного ракурсу оцінки художніх явищ та розширення дослідного поля убік сучасних оперних феноменів як наслідування класичним артефактам.

На схвалення заслуговують основні положення наукової новизни, які виносяться на захист. Зокрема, вперше пропонується епістемологічний підхід до художнього змісту оперної творчості як до предмету музичного відтворення – репрезентації, разом з цим розвивається поняття художньої прецедентності щодо оперної творчості; розкривається явище музичної інтеграції-перетворення оперного образу у композиційно-виконавському процесі; пропонується поняття реінновації як рушію та показнику специфічної комунікативної природи синтетичного оперного образу, зумовленого ним інтерпретативного процесу; запроваджується поняття інтерпретативного синтезу як основи індивідуально-стильового виконавського оперного образу. Одержують подальший розвиток характеристики оперного синтезу та оперного образу в їх взаємозв'язку та сумісному розвитку. Уточнено категорію класичного, також сутність таких явищ і понять, як: образна поетика опери, класичне, образно-видовий синтез, інтерпретативний синтез, художній прецедент, реінновація, музичне моделювання, композиційна інтеграція-перетворення.

Структура дисертації, виклад матеріалу і оформлення здійснені відповідно до вимог, що пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Робота складається зі вступу, 3 розділів, що включають 9 підрозділів, і висновків, що містять узагальнення головних результатів дослідження. Обсяг основного тексту дисертації – 167 сторінок, список використаної літератури містить 201 позицію.

Перший розділ дисертації – «Проблема образного синтезу в оперознавстві» – звернений до питань про жанрову природу опери, що виявляє не просто синтез різних видів мистецтв, а й їх внутрішню інтонаційно-змістову єдність, що означає загальне коріння образних процесів, реалізованих різними художньо-мовними шляхами. Відзначається, що історичний період, пов'язаний з активним розвитком оперного жанру, збігається з тим часом європейської культури, коли її головним предметом стають комунікативні здатності людської особистості як соціальної істоти з динамічними психологічними показниками, тобто здатності людини організувати й певне соціальне середовище, і власну свідомість, внутрішній світ як світ почуттів і думок.

Класичними ознаками жанру на естетично-концепційному рівні постають домінування ідеї трагічного та вплив драми року; налаштованість на

катартичний вплив як цілісний та підсумковий; спирання на міфопоетичні образно-сміслові засади; прагнення до смислових та мовних універсалій з певними рисами абстрагованості; збереження класицистичної композиційної моделі жанру як опорної; *образний синтез як домінуюча стильова властивість, пов'язана з прийомом ре інновації* (підтверджується взірцями оперної творчості від К. Монтеверді до І. Стравінського та А. Онеггера).

Вказується, що нові оперні музичні артикуляційні властивості народилися на ґрунті поетичного слова та у союзі з ним; звідси продуктивність уявлення про провідну роль музичного образу у взаємодії словесно-поетичного та музичного (вокального та інструментального) висловлення: саме музичний образ є головним джерелом художньої енергії, що обумовлює перетворення вербального художнього матеріалу шляхом «підключення» до музично-драматургічного процесу.

Другий розділ – «Від історичних настанов жанру до класичних стильових вимог: художня автономія оперної образності» – дозволяє відзначати, що до класичної музики найчастіше відносять музику професійної академічної традиції, від бароко до сучасності, з визначеними умовами музичної творчості та ставленням до творця музики, також до її функціональних здатностей. Неодмінними є вказівки на зв'язок класичної музики з принципами мистецтва класицизму у його стильовій цілісності; також загальною рисою у розумінні класичного типу музичної творчості є сприйняття його як серйозної діяльності, котра вимагає підготовки, вдумливого сприйняття, відрізняючись від інших різновидів музики як «легких», розважальних. Водночас виявляється, що на сьогодні існують класичні показники останніх, а межі академічного та позаакадемічного (неакадемічного) мистецтва легко зсуваються й не завжди спроможні визначатися.

Наголошується, що на сьогодні категоризація класичного в музиці спирається на усвідомлення історичного та ціннісно-сміслового значення класичної музики, передбачає конкретизацію поняття про класичне стосовно саме музичного мистецького досвіду. Водночас виявляється надзвичайна важливість й широта класичного типу музичного мовлення, відповідно – потреба у збереженні класичного типу музичного мислення, що, зокрема, зумовлює оперний метод сучасної фінської композиторки К. Сааріахо.

Класичними текстологічними показниками оперної творчості постають:

на загальнозмістовому рівні – ототожнення понять класичного мистецтва та академічного типу професіоналізму, причому останнє стосується не лише музичної творчості, а й інших видів мистецької діяльності; складність та темпоральна розгорнутість музичної композиції складність та темпоральна розгорнутість музичної композиції, яка дозволяє передавати дієвість і піднесеність людського переживання, що опосередковується музичним звучанням; провідна роль теми любові та антропоцентричних сюжетних настанов;

на музично-текстовому рівні – організуюча та синтезуюче-сміслова функція музичного начала, прагнення гармонії та краси у мовній побудові та структурному вирішенні композиції; використання класичних оперних інтонаційних моделей та музично-драматургічних прийомів, зокрема, повторювання мотивних, ладо-гармонійних, тембрових елементів оперних мелодій, що приймають значення лейтхарактеристик; розгорнутий діалог з історичним часом європейської опери як єдиним художнім феноменом, симультанність сприйняття й відтворення якого можна передати саме музично-інтонаційним шляхом; здійснення катарсису саме на рівні музичного тексту опери (що підтверджується аналізом творчості В. Моцарта).

На рівні музичного мовлення й також спільної художньої стилістики опери – мовленнєвий музичний інтонаційно-тематичний синтез як змістовий та логіко-конструктивний чинник (підтверджується на матеріалі цілісного вивчення творчості М. Глінки, деяких інших російських композиторів); сміслова поліфонія та поліфонізм художнього мовлення (прихована та явна полістилістика) як типологічні текстологічні показники оперної творчості; опора на мелодійні компоненти музичного звучання (мовлення), зокрема на вокальний мелос.

Третій розділ – «Провідні тенденції реінновації оперного образного синтезу: від доби романтизму до сучасності» – спрямований до розкриття динамічних композиційно-драматургічних функцій оперного образу, що зумовлене його цілісним семантичним моделюванням за допомогою руху й звучання, а вірніше – сценічного руху та психологічної динаміки, естетичний зміст яких сконцентрований у звучанні голосу оперного виконавця, у його мелодійній репрезентації.

Доводиться, що на даному естетичному архітектонічному рівні оперної форми можна охопити ту системну єдність, якою є оперний мелос: сукупність різних мелодійних характеристик оперних персонажів, репрезентуючих їх сюжетні й характерологічні функції. У цьому випадку оперні мелодії постають композиційно-семантичними траєкторіями розвитку образів оперних героїв, як створення нових інтонаційних моделей людської особистості, здатних виступати її ідеальними прототипами.

Саме даний інтонаційний лад оперної мови дозволяє вводити поняття про інтерпретативний стиль опери як специфічне вокально-виконавське явище. Важливим спостереженням є те, що в оперному мелосі виникає свого роду «горизонтальна полістилістика» або горизонтальне вирівнювання й антитетичність контрастних стилістичних комплексів, що служать виявленню психологічної поліфонії провідних оперних образів. При цьому музичне звучання здатне виконувати функції поетичного узагальнення, а оперна мелодія концентрує й своєрідно трансформує (чому сприяє й виконавська вокальна інтерпретація) семантичні функції вербальної комунікації.

Класичні риси (якості) оперної композиції з боку її вокально-виконавської форми – це: провідна роль особистісного акторсько-виконавського (від акту – дії та діяння) фактору оперної композиції; висунення на перший план мистецької дії оперного персонажу та відповідна до цього персоніфікація усіх художньо-виразових засобів; провідне значення персоніфікованих «вічних образів»; значення вокально-виконавської інтерпретації образу персонажу як головного засобу його усталення – інновації, відтак реінновації; формування особливого синтетичного феномена оперної мелодії, системи оперного мелосу; *художньо-психологічний синтез як відтворення мистецьким шляхом емоційного багатства людської особистості.*

Значення сталого (класичного) взірця також набувають структурно-сміслові границі вокально-виконавської інтерпретації, її інтонаційні констант, мелодійні лексеми, що увійшли до арсеналу оперної форми в процесі її історичного становлення й діючого сценічного існування, тобто організували процес музичного оперного мовлення; власна впорядкованість *оперного мелодійного мовлення*, починаючи з вибору тембру й приймів артикуляції, вокального подиху (подачі голосу) і завершуючи типами оперних характерів, що передбачають й визначені способи сценічної поведінки; музично-катартична *вмотивованість сюжетного оперного ходу*, що стає вузловою для здійснення синтетичної образної природи оперного жанру.

У заключних Висновках встановлюється, що поняття класичного, зокрема класичного в музиці, сьогодні набуває нової значущості на багатьох рівнях естетичних та мистецтвознавчих досліджень, також приймаючи й певний психологічний резонанс, тобто переростає у загальногуманітарну категорію. Водночас, незважаючи на велику за обсягом літературу, присвячену явищу класичного, важко знайти задовільне спільне загальнозначуще поняття про класичне, особливо враховуючи його певну «генетичну подвійність», а саме – взаємодію історичних та теоретичних передумов його категоризації.

Намагання виявити парадигматичні риси оперної творчості як важливого суспільного феномена, тобто значення опери як осередку етичних та естетичних культурних нормативів, мистецьких канонів, приводить до вивчення оперно-мовних властивостей, маючих ознаки і історично сформованих, і семантично заданих, тобто запрограмованих структурою та функціями саме даного жанру.

Обидва аспекти вивчення класичного є відкритими, тобто такими, що не мають сталої системи оцінних підходів, а їх взаємозалежність підсилює складність проблеми. Водночас саме тому, що для сучасного музиканта, також пересічного реципієнта, категорія взірцевості, як визнаності та ідеальності водночас, як синонім досконалості, є напрочуд важливою, проблема ця потребує вивчення й вирішення.

У цілому, в основі явища класичної оперної поетики залишаються незмінними три головних принципи, що відповідають трьом провідним функціям музичного діяння як художнього (формотворчо-композиційній когнітивній; інтонаційно-звуковій сугестивній; пізнавально-змістовій етичній):

- «зробленість», довершеність форми, що забезпечує якість гармонії;
- вибірковість інтонаційно-мотивного музичного матеріалу, яка дозволяє дотримуватися ідеалу краси;
- установка на смисли, що породжені власним творчим досвідом музики як морально-естетичного феномена, іманентна змістовність, яка сприяє відчуттю досягнення істини, тобто здійсненню певного ідеального уявлення про людину та доцільність її життя.

Відтак в основі оперної естетики класичного лежать основні ціннісні критерії істини, добра, краси, гармонії та смислу, а категорія класичного в оперному виконавстві позначає якість художнього твору як інтеграцію етичного й естетичного, тобто як калокагатійне явище. Звідси й перевага в розумінні феномена оперно-класичного саме аксіологічного підходу, що переростає у семантичний на рівні музичного тексту, матеріалу конкретних музичних композицій; даний підхід дозволяє також засвідчувати ефекти множинності й музичного смислу, й значення класичного в музиці, тобто вказувати на полісемантичність класичного оперного образу.

Комунікативні і семантичні функції оперної мелодії своєрідно діалогізують одна з одною та з оперною композицією як процесуальним цілим. З боку специфіки оперного образу – як виникаючого не тільки в музичному звучанні, але саме в ньому набуваючого основних художніх показників, інтерпретативними якостями вокально-виконавського моделювання є:

- ясність і точність артикуляції, динамічність і піднесеність, емоційна яскравість музичного матеріалу (і його подачі), деяке «укрупнення» художнього штриха та естетичного переживання;
- включення у цільну оперну нарацію, тобто відповідність тембрових градацій голосу, волі та ходу виконавської інтерпретації загальної сюжетної логіки та словесно-музичної драматургії твору;
- індивідуалізація музичного подання, у контексті сценічної презентації, оперного образу.

У єдності, дані сторони вокально-виконавської інтерпретації забезпечують переконливість музичної інтеграції-перетворення оперного образу.

Взаємодія естетичного та музично-інтонаційного рівнів образної поетики опери у процесі виконавської інтерпретації оперного образу передбачає:

- опору на горизонталь (підпорядкування їй вертикальних закономірностей), укрупнення елементів теми, посилення дискретності з метою підвищення виразності окремих інтонацій;

- чіткість, висотно-ритмічну фіксованість мотивного рельєфу, що дозволяє, ясно доносити звучання й зміст слова, що є неодмінною частиною оперного мовлення, навіть у випадку його граничної музично-художньої свободи;
- орієнтацію на почуттєвий досвід, на «образ почуття», на емпатію – як не просто «перевтілення», але вживання-переродження в оперний образ;
- темброве призначення – закріпленість за певним типом вокального голосу, отже закріпленість за людською особистістю з її типовими, хоча й здатними еволюціонувати, рисами.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у визначенні класичних основ оперної творчості як цілісного художньо-естетичного феномена та чинників їх моделювання у музичному змісті оперного твору. Дисертація також дозволяє розкрити шляхи музичного моделювання оперного образу, зокрема в класицистському оперному творі (на прикладі творів В. Моцарта) та у композиційно-виконавському процесі (на прикладі класичної російської опери); визначити провідні тенденції реінновації оперного образного синтезу від доби романтизму до сучасності, зокрема напрям еволюції музичної концепції опери (музично-тематичного «сценарію» опери) у добу романтизму; виявити взаємодію естетичного та музично-інтонаційного рівнів образної поетики опери як сферу дії жанрового канону; розглянути взаємозв'язок інтерпретативного синтезу та класичної виконавської природи оперного образу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що її матеріали можуть бути залучені до курсів історії музики, оперної драматургії, оперознавства у ЗВО мистецтва й культури України та Китаю. Окремі положення роботи можуть використовуватися у підготовці фахівців в класах сольного співу та оперної підготовки.

Повнота викладення матеріалів у публікаціях. По темі дисертації опубліковано 3 статті, з них 1 – у періодичному науковому іноземному виданні (Польща).

ВИСНОВОК

Дисертація **Чень Сяо «Образна поетика європейської опери як класичний феномен: музично-інтерпретативний аспект»**, представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, є ґрунтовним, інноваційним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

У дисертаційному дослідженні представлено історичне, теоретичне та текстологічне музикознавче обґрунтування класичного як основи оперної поетики, що виражається на всіх рівнях оперної композиції та зумовлює специфіку здійснюваного в опері художньо-образного синтезу.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті; поставлені здобувачкою завдання повністю розв'язано, основні положення дисертації мають наукову

новизну. Обсяг та структура дисертації відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на ступінь доктора філософії. Зміст, сутність методологічної бази дисертації повністю відповідає спеціальності 025 – Музичне мистецтво. Результати дисертації пройшли апробацію на 10 науково-практичних конференціях, основні положення відображено в 4 одноосібних публікаціях здобувачки.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Чень Сяо «Образна поетика європейської опери як класичний феномен: музично-інтерпретативний аспект» має теоретичну, практичну значущість, наукову новизну, зокрема й методологічного характеру; її результати можуть бути запроваджені до науково-теоретичної та виконавсько-практичної сфери музичного мистецтва в Україні та Китаї. Дисертація, подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам пункту 10 Порядку проведення експерименту з присудження доктора філософії, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 979 від 21.10.2020 р.) та може бути представлена у спеціалізованій вченій раді для присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво галузі знань 02 – Культура і мистецтво.

Результати дисертаційного дослідження обговорено і схвалено на фаховому семінарі кафедр історії музики і музичної етнографії та теорії музики і композиції Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової 13 жовтня 2021 року.

Головуюча на засіданні фахового семінару:

професор, завідувачка кафедри історії музики та музичної етнографії

Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

доктор мистецтвознавства,
професор

Осадча С.В.
ОСАДЧА С. В.

Рецензенти:

професор, завідувачка кафедри камерних ансамблів

Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

доктор мистецтвознавства,
професор

Повзун Л.І.
ПОВЗУН Л.І.

професор кафедри народних інструментів

Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

доктор мистецтвознавства,
професор

Черноіваненко А.Д.
ЧЕРНОІВАНЕНКО А. Д.